ներից և տեղերից, հիմնարկութիւններից և անձինքներից համակրական յայտնութիւններ են ստացվում դէպի չարագործի ընտրած զոհը: Մանաւանդ սաստիկ լսելի եղաւ այդ ատրձանակաձգութիւնը Կովկասի սրտի մէջ: Այնտեղից, որպէս պատասխան Կովկասի որդիներից մէկի դէմ ուղղված եղեռնական փորձի, հզօր խօսք լսվեցաւ, որ այժմ անցնում է Պետերբուրգի բոլոր շրջանների մէջ:

Կովկասեան հերոսների պատրիարքը, ծերունի իշխան Գրիգորի Դմիտրիևիչ Օրբելիանի, կարդալով Թիֆլիսի մէջ կոմս Լօրիս-Մելիքօվին սպանելու համար արած գործի մասին կարճառօտ հեռագրական լուրը, ուղարկեց Թիֆլիսից կոմսին հետևեալ հեռագիրը. «Հաստատ գնա դէպի մահ, պաշտպանելով ամբողջ Ռուսաստանի համար սուրբ գործը և Աստուած քեզ կօրհնի»:

Ինչպիսի խօսքեր և ինչպիսի մարդիկ: Կայսր Նիկօլայ Պավլովիչի սիրելին, անսարսափելի պատուի տէր մարդը, պատերազմների մէջ դարբնված ծերունի զինուորը՝ հերոսական ողջոյն է ուղարկում Կովկասի որդուն, առաջարկելով արհամարհել մահը և խոստանալով նրան Աստուծոյ օրհնութիւնը: Մի առողջ և հզօր բան է լսվում այդ ողջոյնից: Նրանից փչում է Կովկասի ոգին: Ex Oriente lux: Երևի Կովկասից կը գայ մեզ տանջող չարիքներից ազատութիւնը: Այնտեղ մեզանից տարբեր կերպով դարբնված մարդիկ կան. նոքա ուրիշ կերպ են մտածում, ուրիշ կերպ են գործում: Կովկասը միշտ եղել է մեր ամենալաւ զինուորական ուսումնարանը: Կովկասի գործիչները սրբութեամբ են պահպանում այդ բարձր ուսումնարանի աւանդները և նրանց բացատրում են մեզ կարճ, բայց մտքի կողմից հարուստ ձայներով: Իշխան Օրբելիանի լաւ հասկանալով կոմս Լօրիս-Մելիքօվի վրա դրած բեռի ծանրութիւնը, շտապում է նրան օգնել իր սուր խօսքով. «Հաստատ գնա դէպի մահ:»

Ռուսաստանը շատ բան տուեց Կովկասին: Կարծես հասաւ հատուցման ժամանակը և Կովկասը ընծայում է մեզ այնպիսի գործիչներ, որոնց մենք կարօտում էինք: Ամբողջ Ռուսաստանի սուրբ գործը պաշտպանելու համար Կովկասի որդին է կոչված և նա հաստատ գնում է դէպի մահ, յուսալով Աստուծոյ օրհնութեան վրա: Կովկասում սնված կոմս Լօրիս-Մելիքօվը, Կովկասի ոգով դարբնված և յենված այնպիսի կովկասցիների վրա, ինչպէս իշխան Օրբելեանի, Աստուծով դուրս կը բերի մեզ այն քարքարոտ ուղիից, որի մէջ խաւճել ենք, և մեզ ազատ ճանապարհի վրա կը կանգնեցնի:

Կրկնում ենք. դա հեշտ գործ չէ: Դժուար խնդիր է: Ուրեմն իշխան Օրբելեանու նման օգնենք նրան, որին Թագաւորի կամքով վիճակվեցաւ այդ խնդիրը: Կովկասեան պատրիարքի հետ ասենք նրան մեր հոգու խորքից. «Հաստատ գնա դէպի մահ, պաշտպանելով ամբողջ Ռուսաստանի համար սուրբ գործը և Աստուած քեզ կօրհնի» և աւելացնենք մեր կողմից. «Աստուած քեզ կը պահպանի Ռուսաստանի համար....»

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐԻՆ

Օդէսա, 20 փետրվարի

Օդէսայի օտարական հայերը վաղուց կամենում էին ցցել իրանց լուման ազգի գանձանակի մէջ «Արարատեան» ընկերութեան համար փող ժողովելով, բայց ինիցիատիվի պակասութիւնից յետաձգեցին մինչև որ «Մշակից» տեղեկացան Թիւրքիայի մանաւանդ Վանի հայերի անտանելի դրութեան մասին սովի պատճառով: Այստեղ ինիցիատիվի սպասելն կատարեալ յանցանք կը լինէր մեր կողմից, որովհետև արդէն անգութ սովը սկսել է տանել իր զոհերը. ուրեմն ամենայն հայի պարտականութիւնն էր ինչքան կարելի է շուտով օգնութեան ձեռք հասցնել անբաղդ զոհերին սովի ճանկերից ազատելու: Ստորագրութիւնը բաց անելով այստեղի մանր վաճառականներից և գործակատարներից բաղկացեալ փոքրաթիւ հայերի մէջ, պէտք է խոստովանվենք որ նրանք ուրախութեամբ ընդունեցին առաջարկութիւնը և նուիրեցին իրանց կարողութեան չափ: Ժողովեցաւ 125 րուբլ, որ և ուղարկում ենք «Մշակի» խմբագրութեանը ներփակեալ փոխանակագրով:

Ահա նուիրատուաց անունները. Բ. Շխեանց 10 ր., Աշգասէր ոմն 10 ր., Михаилъ Акоповъ 10 р., Ղուկաս Մաղաուզեանց 10 ր., Павелъ Кузановъ 10 р., Տիգրան Տէր-Ստեփանեանց 5 ր., Աղամիրզեանց 12 ր., I. Хитаровъ 15 р., Նիկիտ Թարայեանց 7 ր., Մ. Միրզայեանց 10 ր., А. Лелуа (грузинъ) 3 р., Վարդան Խուդավերդեանց 3 ր., Նիկօլայ Դովլաթեանց 3 ր., Мгебровъ (грузинъ) 2 р., Սերգէյ Մարքարեանց 3 ր., Առաքել Ոհանեանց 3 ր., Կիրեղ Սիմոնով 3 ր., Ա. Մաթևոսեանց 2 ր., Յովհաննէս Մնչարցակեանց 3 ր., Залиновъ 1 р.: Ընդամենը 125 րուբլ որը խնդրեմ բարեհաճէք հասցնել ուր հարկն է: Յոյս ունենք աւելի էլ ժողովելու:

Բ. Շխեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԵՐԵՒԱՆԻՑ մեզ հեռագրում են, որ մարտի 2-ին այդտեղ սիրողների հայոց ներկայացումն կար յօգուտ թատրոնական ֆօնդի: Անտրակտներում օրիորդների մի խումբ երգեց ուղեկցութեամբ ջութակի և ֆիսհարմօնիայի: Օրիորդ Տէր-Մառուքեան շատ լաւ երգեց «Ծիծեռնակ» երգը: Դահլիճը լի էր, չը նայելով որ եղանակը շատ վատ էր:

—

Ստացանք ՑԱՐԻՑԻՆԻՑ «Արարատեան» ընկերութեան տարեկան անդամներից 100 րուբլ: Անդամները սրանք են, որոնցից իւրաքանչիւրը 20 րուբլ է վճարել. Յովհաննէս Հախումեանց, Զաքարիա Կրասիլնիկեանց, Աղասի Ջախմախսազեանց, Յակովբ Ղազեանց և Գրիգոր Ալաջալեանց:

—

Ստացանք հետևեալ նամակը ԹԻՖԼԻՍՈՒՄ բընակվող դերձակ Գրիգոր Անեանից. Մեր գրված նամակի համաձայն որ տպված էր «Մշակի» 23-րդ համարում ուղարկում ենք ձեզ, պ. խմբագիր, ամսվայ մեր արդիւնքի 5% յօգուտ Վանի սովատանջներին: Այդ գումարը կազմում է 10 ր. 50 կոպ., խնդրելով հասցնել ուր հարկն է, յատուկ շնորհակալութիւն ենք յայտնում օրիորդ Ն. Տէր-Մարկոսեանցին, որը կարդալով մեր վերոյիշեալ նամակը յորդորել է մի քանի իր ծանօթ օրիորդներից իրանց հագուստները մեզ պատուիրելու: Նոյնպէս շնորհակալութիւն ենք յայտնում մեր բոլոր պատուիրողներին: Դերձակ Գրիգոր Անեան և դերձակուհի Շուշանիկ (Սանդուխտ) Անեան:»

—

Մենք թէև շտապում ենք ուղարկել յօգուտ Վանի սովեալների ստացվող նուիրատուութիւնները, բայց նիւթերի շատութեան պատճառով մեր խմբագրութեան մէջ, նուիրատուների ցուցակները աւելի ուշ են տպագրվում «Մշակի» մէջ, քան թէ նրանց նուիրած փողերը Կ. Պօլիս են ուղարկվում.

—

Ստացանք ՑԱՐԻՑԻՆԻՑ յօգուտ Վանի սովատանջների 175 րուբլ: Նուիրատուների ցուցակը կաշխատենք շուտով տպագրել: Բացի սրանից ստացանք նոյն քաղաքի հետևեալ անձինքներից 14 րուբլ նոյնպէս յօգուտ Թիւրքիայի հայ սովատանջների. А. П. Ивановъ 10 р., Я. З. Райкинъ (հրէայ) 2 р., Извощиковъ 1 р. և առաջին ցուցակի փօստի ծախսից աւելացածը 1 ր.: Ընդամենը 14 ր.:

—

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են որ Մեծ իշխան Կովկասեան փոխարքան առաջարկել է պետական խորհրդին թոյլ տալ Անդրկովկասում ընտրել պատուաւոր հաշտարար դատաւորներին: Յայտնի է որ այդ ընտրողական իրաւունքը վաղուց է արդէն վայելում են Ռուսաստանի ներքին գաւառները:

—

Մայրաքաղաքի լրագիրները հաղորդում են, որ բարձր յանձնաժողովի կառավարիչ, կոմս Լօրիս-Մելիքօվ հրաւիրել է Ս. Պետերբուրգի քաղաքագլխին անդամ լինել պետական բարձր յանձնաժողովի և դիմել է մի և նոյն ժամանակ մայրաքաղաքի Դումային խնդրելով որ Դուման քաղաքային պատգամաւորներից երեք չորս մարդուն ընտրի և առաջարկի իրան, որպէս զի այդ ընտրվածներն էլ անդամ լինեն բարձր յանձնաժողովի: Դումայից բացի քաղաքագլուխ, բարօն Կորֆից, ընտրվեցան հետևեալ անձինքները՝ Գլազունով, Կավօս, Լիխաչև, Մատվէև, Միտկօվ, բարօն Ֆրէդէրիկս, Նակովեև և Միասոեդով:

—

Միջազգային հեռագրական ընկերութիւնը այնքան խառն և անորոշ կերպով հաղորդեց բոլոր տեղական լրագիրներին մարտի 1-ին Ս. Պետերբուրգում ներքին փոխառութեան կատարված տիրաժի թւանշանները, որ մենք պարտաւորութիւն ենք համարում յայտնել մեր ընթերցողներին, որ բոլորովին պատասխանատու չենք մեր երէկվայ համարում տպված տարած գումարների թւանշանների համար:

—

Ստացանք ռուս բնագէտների և բժիշկների Ս. Պետերբուրգի VI ժողովից մի բրօշիւր հետևեալ

հիւրի հետ, վրանի առջև կախած լապտերների լուսով երևաց, որ նրանք վաճառականներ էին և բեռ տանող չարվադարներ, որոնց մէկի արիւնաշաղախ գլուխը, միւսի թևքը, երրորդի մարմնի մի այլ մասը, փաթաթած էին, և արիւնը դեռ հոսում էր վէրքերից.

Բէկը լսելով դրսի աղմուկը, կանչեց ծառաներից մէկին և հարցրեց.

—Ի՞նչ է պատահել.

—Մի քանի վաճառականներ ձեզ մօտ խնդիրք ունեն, ասում են, թէ կողոպտեցին մեր քարվանը.

Տհաճութեան նման մի բան անցաւ բէկի ուրախ դէմքի վրա, բայց նա ծածկելով իր ներքին վրդովմունքը, հրամայեց կանչել կողոպտվածներին.

—Զարմանալի բան է, դարձաւ նա դէպի մուղիրը.—«Իմ հողի» վրա երբէք այսպիսի անկարգութիւններ չեն պատահել, հիմայ ինչպէս է եղել, որ կողոպտել են դրանց քարվանը.

Բէկը, սովորութիւն ունէր իր ցեղի բնակած երկրին իր հողը կոչել, թէև այնտեղ մի ափ հող անգամ որ և իցէ քրդի չէր պատկանում, այլ բոլորը անհաստատարնակ բօշաների նման թափառում էին մի տեղից միւս տեղ.

—Աւազակութիւններ ամեն տեղ պատահում են, պատասխանեց մուղիրը հանդարտութեամբ,—երկիրը առանց աւազակի չէ լինում. Եւրոպի մէջ էլ յայտնվեցան սատանաներ: Արզրումի մէջ օր չէր անցնում, որ վալիի մօտ գանգատաւորներ չը գային.

Բէկը, խրախուսվելով մուղիրի չոգոքորթութիւններից, ասաց.

—Հաւատացէք, մուղիր, չէյխի գլուխը վկայ լինի, որ ես այս կողմերը այնպէս եմ պահում, որ երկնքի թռչունն էլ համարձակ չէ կարողանում «իմ հողի» վրայով անցկենալ. Զարմանում եմ, որ սատանան պէտք է կողոպտած լինի այդ խեղճերին.

Յայտնվեցան վիրաւորված և արիւնշաղախ վաճառականները: Նրանցից մէկը, որ փոքր ինչ առողջ էր, առաջացաւ և խօսեց.

—Ձեր ոտքերի փոշին համբուրելու ենք եկել, բէկ, վերևում Աստծուն ենք ճանաչում, ներքևում ձեզ. մարգարէի սիրոյ համար, օգնեցէք մեզ. խեղճ վաճառականներ ենք. մեր քարվանը կողոպտեցին, մեր ընկերներից շատերին սպանեցին, մնացածներին ձեր բարի աչքերի առջև տեսնում էք, վիրաւորված են, շատ չեն ապրի: Ամենը, ինչ որ ունէինք, տարան, ոչինչ չը թողեցին.

Վիրաւորվածները, չը կարողանալով իրանց ոտքի վրա պահել, նստեցին վրանի առջև, առողջները կանգնած մնացին.

—Որտեղ կողոպտեցին ձեզ, հարցրեց բէկը.

—Այստեղ, այստեղից ոչ այնքան հեռու լեռների մէջ կողոպտեցին մեզ. մեր քարվանը դուրս բերեցին ճանապարհից, քշեցին մի խուլ ձորի մէջ, այնտեղ մեր բոլորին կապկապեցին և ձգեցին մի փոսի մէջ, յետոյ սկսեցին հակերը ցրվել, ինչ որ լաւ բան կար, բոլորը տարան.

—Օրվայ որ ժամն էր.

—Կէսօրին մօտ էր. Մենք մինչև իրիկուն կապված մնացինք այն փոսի մէջ. Աստուծոյ ողորմութիւնը հասաւ, մեզանից մէկը քանդեց իր կապերը և մեր կապերն էլ արձակեց. Թէ չէ, պէտք է մնայինք այն փոսի մէջ, և սովից մեռնելով, գազանների կերակուր դառնայինք.

—Դուք որտեղացի էք, քարվանը որտեղից էր գալիս և ուր էր գնում, շարունակեց բէկը իր հարցափորձը.

—Ձեր ծառաները պարսկաստանցի վաճառականներ են. քարվանը բեռներ ընդունեց Տրապիզոնում, որ Պօլսից նաւով էին բերված. անցանք Արզրումից մինչև այստեղ անվտանգ, և պէտք է շարունակէինք մեր ճանապարհը, և Բայազէդից Պարսկաստան գնայինք, բայց այստեղ այս դժբախտութիւնը պատահեց մեզ: Մեր քարվանը բեռնաւորած էր ամենաթանգագին ապրանքներով, բայց ոչինչ չը թողեցին, ինչ որ տանելու էին, տարան, մնացածը այրեցին.

—Շէյխի գլուխը վկայ լինի, որ այսպիսի բարբարոսութիւն ես առաջին անգամն եմ տեսնում, դարձաւ բէկը դէպի մուղիրը, որ հետաքրքրութեամբ լսում էր վաճառականների պատմութիւնը.

—Դուք կարողացաք ճանաչել աւազակներին, հարցրեց մուղիրը, ինքն ևս հարցափորձի մէջ մտնելով.

—Ի՞նչպէս ճանաչէինք, պատասխանեց խօսող վաճառականը.— բոլոր աւազակների երեսները կապած էին, միայն աչքերն էին երևում: Եւ երբ մեզ բռնեցին, մեր աչքերն էլ կապեցին, յետոյ սկսեցին ապրանքները բաց անել: Բայց այնքանը տեսանք, որ քրդեր էին.

—Քանի հոգի կը լինէին, դարձեալ հարցրեց մուղիրը.

Երեսունի չափ.

—Դէպի որ կողմը գնացին.

—Մենք տեսնել չը կարողացանք, ասեցի, որ մեր բոլորի աչքերը կապած էին, և մեզ ձգել էին մի փոսի մէջ, ձեռներից և ոտներից նոյնպէս կապված.

—Բաւական է, մէջ մտաւ բէկը բարկութեամբ ընդմիջելով մուղիրի հարցափորձը,—ես բոլորը հասկացայ.

Յետոյ նա դարձաւ դէպի վաճառականները.

—Հիմայ գնացէք և հանգստացէք, եթէ աւազակները մեր կողմերի քրդերից լինեն, ես կաշխատեմ անպատճառ գտնել նրանց և ձեր մի չօփը (չիւղը) չի կորչի: Իսկ եթէ ուրիշ կողմերից եկած լինեն, այն ես կարող եմ ցոյց տալ. դուք անհոգ կացէք, ես չեմ ներում որ «իմ հողի» վրա անիրաւութիւններ գործվեն.

Վաճառականները գլուխ տուեցին, և սկսեցին օրհնել բէկի կեանքը.

—Կրպօ, դարձաւ նա իր ծառաներից մէկին,— տար այդ մարդերին քո վրանը և պատվիր, որպէս արժան է պատուել Աստուծոյ հիւրերին. շուտով կանչիր բժշկին, որ դրանց վէրքերը դարմանէ. քեզ եմ յանձնում, եթէ դանդաղվելու լինեն, ձեռքիցս չես պրծնի.

Վաճառականները կրկին օրհնեցին բէկի կեանքը. կրկին գլուխ տուեցին և հեռացան.

Նրանց հեռանալուց յետոյ բէկը դարձաւ դէպի իր հիւրը այս խօսքերով.

—Տեսնում էք, պատուելի մուղիր, ահա այսպիսի դէպքեր են պատահում, եկ դու հիմա իմացիր, թէ որ սատանան է տարել դրանց ապրանքները: Ես հաւատացած եմ, որ աւազակները մեր կողմերի քրդերից չեն լինելու: Ես սաստիկ պատժում եմ աւազակներին, իմ երկիւղից ոչ ոք չի համարձակվի այսպիսի բան անել: Բայց գալիս են զանազան տեղերից, շատ անգամ Պարսկաստանից, և մեր կողմերում աւազակութիւն են անում: Ո՞վ կարող է ճանաչել, երբ պարսիկը քրդի հագուստ է հագնում: Այդ շատ անգամ պատահում է և մեզ գլխացաւանք է պատճառում: Այսուամենայնիւ, ես պէտք է աշխատեմ, գուցէ ինձ կը յաջողվի բռնել տալ աւազակներին.

—Ահմէ, դարձաւ նա իր հօրեղբօր որդուն, որ ամբողջ ժամանակը այնտեղ լուռ նստած էր.— այս րօպէիս կը վեր առնես քեզ հետ քսան ձիաւոր մեր քաջերից, նախ քարվանի կողոպտված տեղը կը գնաս, աւազակների ձիաների հետքերը կը հետազօտես, և շրջակայ հովիւներից հարցափորձներ կանես, մի խօսքով, ամեն հնարք գործ կը դնես գտնելու չարագործներին. քեզ խրատներ պէտք չեն, դու այդ բաները լաւ ես իմանում: Ես չեմ ների, որ «իմ հողի» վրա մարդիկ կողոպտէին. դա իմ անուանը պակասութիւն է բերում.

Ահմէն գիշերով ճանապարհ ընկաւ կատարելու բէկի հրամանները.

—Ահմէն շատ հոտառութիւն ունի, եթէ աւազակները շատ հեռու գնացած չը լինեն, անպատճառ կը գտնի, խօսեց բէկը.

—Երևում է....պատասխանեց մուղիրը խորհրդաւոր ձայնով.

Արդէն գիշերից բաւական անցել էր. բէկը հրամայեց ընթրիք տան, կերան, խմեցին, յետոյ բարի գիշեր և հանգստութիւն մաղթելով իր հիւրին, նա խոստացաւ, որ առաւօտեան ճանապարհ կը դնէ մուղիրին, իսկ ինքը գնաց իր վրանը քնելու.

Բայց մուղիրը երկար անքուն մնաց և ինչ որ բանի վրա մտածում էր....

(Կը շարունակվի)